

Sinifdən xaric və məktəbdən kənar tədbirlərin imkanlarından istifadə

Məlumdur ki, məktəblilərin milli ruhda tərbiyə olunmalarında sinifdən xaric və məktəbdən kənar tədbirlərdən istifadə etmək çox vacibdir. Şagirdlərlə aparılan dərslərdən kənar tədbirlər onların hərtərəfli inkişafına kömək edir. Belə ki, adət-ənənələrimizə sadiqlik, milli kökə bağlılıq, inam tərbiyə etmək dərslərdən kənar işlərin mahiyyətini təşkil edir.

Qeyd edək ki, müəllimlərin şagirdlərlə apardıqları dərslərdən kənar tərbiyəvi işlərə milli və siyasi tədbirlər də aiddir. Bunun əsas məqsədi şagirdlərin şüurunda milli dünyagörüşün əsaslarını formalaşdırmaq, onlarda yüksək mənəvi keyfiyyətlər tərbiyə etmək və bəzi tərbiyəedici xüsusiyyətlərə inam yaratmaqdan ibarətdir.

Müasir şəraitdə sinifdən xaric tədbirlərin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin məzmu-

nunu, yeni forma və üsullarla müəyyənləşdirmək üçün əməyə hazırlıq, əqli, əxlaqi, fiziki, estetik, iqtisadi və ekoloji tərbiyə, habelə insan hüquqlarına hörmət əsasında hər bir məktəbli ilə bir neçə yönümdə iş aparılmalıdır. İlkin olaraq, şagirdləri tərbiyələndirici vasitələri, bilavasitə dərslərdə və dərslərdən kənar vaxtlarda onların əməli fəaliyyətini vahid sistemdə birləşdirməyin daha təsirli yollarının aşkara çıxarılması hər bir müəllim və məktəb rəhbərlərinin diqqət mərkəzində olmalıdır.

Məktəblilərin həmin amillər zəminində təlim və sinifdən xaric fəaliyyətinin, ictimai faydalı və məhsuldar əməyinin onların milli mənəvi dünyagörüşünün formalaşdırılmasına tabe etməyinin metodları işlənib hazırlanmalıdır. Bunlar fənn müəllimlərinin və sinif rəhbərlərinin gündəlik əməli fəaliyyətinə

Məktəbdə

çevrilməlidir.

Yeniyyətə şagirdlərin tərbiyə amilinin və sinifdən xaric tədbirlərin qarşılıqlı

təsirlərinin ən real variantları seçilməli, yerli şəraitə uyğun tədbiq olunmalıdır.

Məktəblilərin təlimini, tərbiyəsini və inkişafını vahid prosesdə həyata keçirmək işində dərslər, tərbiyə işlərinin, sinifdən xaric tədbirlərin üzvi surətdə əlaqələndirilməsi, bir-birini tamamlaması tələbinə ciddi əməl edilməlidir.

Bütün bunlar sinifdən xaric işlərin tərbiyə və mahiyyətində, təkmilləşdirilməsi istiqamətində, müasir tərbiyə nəzəriyyəsinə, məktəb təcrübəsinə çox vacib məsələlərdəndir.

Aydın ki, müəllimlər məktəbdə tədbirlər keçirərkən əsasən ideya istiqamətlərinə diqqət yetirməli, bunların şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə, onların arzu və istəklərinə nə səviyyədə cavab verdiyini öyrənməli, onların fəallığını təmin etməlidir. Dərslərdən xaric işlər mahiyyət etibarilə eyni məqsədə xidmət edib, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı, gənc nəslin həyata hazırlanması sahəsində məktəbin qarşısında qoyulan vəzifələrin həyata keçirilməsinə yönəldilir. Belə tədbirlər dərslərdən xaric proses olmaqla şagird biliklərinə əlavələr etməyə, onları genişləndirməyə, zənginləşdirməyə imkan verir.

Müəllimlərin şagirdlərlə apardıqları sinifdən xaric və məktəbdən xaric işlər zamanı qarşıya çıxan vəzifələr bir prosesdə birləşir.

Afilə CƏFƏROVA,
Bakı şəhəri
177 nömrəli tam orta
məktəbin direktor
müavini

Həmin vəzifələri biz belə qruplaşdırma bilirik:

♦ Şagirdlərdə milli tərbiyə ilə əlaqədar ədəbiyyatlara maraq və məhəbbət tərbiyə etmək;

♦ Şagirdlərin Vətənimiz, torpağımız, onun qüdrəti, xalqımızın qəhrəman keçmişi, bu günü və gələcəyi, onun sərvətləri ilə əlaqədar biliklərinin zənginləşdirilməsi;

♦ Düşməne nifrət hissinin aşılması;

♦ Ana dilinin gözəlliyinin, dilimizin incəliyindən həzz almaq bacarığının formalaşdırılması, nit-

qin və təfəkkürün inkişaf etdirilməsi;

♦ Şagirdlərdə Vətənə canlarını qurban verən milli qəhrəmanlara, əmək, sənət və peşə adamlarına hörmət hissinin aşılması;

♦ Şagirdlərin ictimai-siyasi fəallığını inkişaf etdirmək, onlara dəstək olmaq, köməklik göstərmək.

Sinifdən xaric və məktəbdən xaric işlər təlim prosesini tərbiyəedici vasitə kimi tamamlayaraq, şagirdlərin təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsinə, onların təlimə maraqlarının artırılmasına da güclü təsir göstərir.

Sinifdən xaric və məktəbdən xaric işlərin başlıca istiqamətləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- ♦ Əxlaq tərbiyəsi;
- ♦ İdeya-siyasi tərbiyə;
- ♦ Estetik tərbiyə;
- ♦ İqtisadi tərbiyə;
- ♦ Fiziki tərbiyə.

İş zamanı hər bir istiqamətin cəhətlərini nəzərə almaq lazımdır. Belə ki, müxtəlif istiq-

mətlərdə aparılan tərbiyə işlərinin məzmununda müşahidə edilən xüsusiyyətlər onların təşkili üçün münasib forma və metodların seçilməsinə təsir göstərir.

Məsələn, milli tərbiyənin, vətənpərvərlik tərbiyəsinin qarşısında qoyulmuş vəzifələri lazımınca yerinə yetirmək hər bir müəllimin vəzifəsidir.

Sinifdən xaric işlər və məktəbdənkənar tədbirlər şagirdlərin tədris işi ilə sıx əlaqələndirilməlidir. Bu tələb ümumi tərbiyə işində varisliyi bərqərar edir. Təsadüfi deyil ki, görkəmli pedaqoqlardan bəziləri bu tələbi varislik prinsipi adlandırırlar.

Sinifdən xaric tədbirdə şagirdlərin fəallığına, müstəqilliyinə, yaradıcılığına daha geniş yer vermək mümkün olur. Sinifdən xaric tədbirlərlə nəinki bütün şagirdləri əhatə etmək olar, həm də təfəkkürü zəif olanlarla fərdi məşğul olmaq mümkündür (unutmayaq ki, belə şagirdlər tədbirlərdə daha çox fəallıq göstərirlər).

Məktəblərdə tədbirlər müxtəlif formalarda aparılır ki, bunları da kütləvi tədbirlər və fərdi iş kimi qruplaşdırmaq olar.

Kütləvi tədbirlərə bütün sinfi və ya bir neçə sinfi, yaxud bütün məktəbi əhatə edən oxucu konfransları, bədii, elmi-kütləvi məruzələr, müəyyən ədəbi-bədii gecələr, kinolar, rəsm sərgiləri, ekskursiyalar, divar qəzetlərinin çıxarılması və s. daxildir.

Fərdi iş təlim materiallarını müstəqil surətdə mənimsəyən və kütləvi tədbirlərdə sərbəst iştirak etməyənlərlə aparılır. Bu iş həm tək-tək şagirdlərlə, həm də qrup halında aparıla bilər.

Sinifdən xaric və məktəbdənkənar tədbirlər müəllimin özünə müsbət təsir edir, müəllimə proqrama ciddi əməl etməklə, şagirdləri ma-

raqlandırıran əlavə ədəbiyyat oxutmağı, teatra, kinofilmlərə, tarixi abidələrə, muzeylərə baxmağı məsləhət görməkdə sərbəstlik verir. Eyni zamanda əgər dərstdə bir siniflə iş aparılırsa, burada iş həm bir, həm də bir neçə siniflə, hətta bütün məktəblə aparılır.

Bu tədbirlər həm də şagirdlər üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, şagirdlər sinifdən xaric və məktəbdənkənar tədbirlərin fəal iştirakçısı və yaxud bilavasitə icraçısı olduqlarından tədbir onların nitq mədəniyyətinə qüvvətli təsir göstərir.

Sinifdən xaric tədbirlər şagirdin idarəetmə vərdişlərinin formalaşdırılmasına, elmi dünyagörüşünün genişləndirilməsinə, onda əsl azərbaycanlıya xas olan yüksək mənəvi və əxlaqi keyfiyyətlərin formalaşdırılmasına imkan yaradır. Şagirdin asudə vaxtının səmərəli təşkilini təmin etməklə yanaşı, sinifdə müəyyən fənlərdən verilmiş biliyi dərinləşdirir, şagirdlərin meyl və qabiliyyətini müəyyənləşdirib üzə çıxarır.

Sinifdən xaric tədbirdə şagird müəyyən vəzifəni yerinə yetirmək üçün ona tapşırılan iş üzərində axtarış aparır, bunun üçün o, müstəqil çalışmağa səy edir, bu cəhət şagirdi məsələnin mahiyyətini dərinləndirərək doğru istiqamətləndirir. Şagird daha müstəqil olur, söhbət və mübahisələrə qoşulur və bu iş onun məntiqi təfəkkürünü inkişaf etdirir, nitqini zənginləşdirir.

Sinifdən xaric və məktəbdənkənar tədbirlər məktəbin tədris proqramına daxil deyil, könüllülük prinsipinə əsaslanır və bir növ sinifdə aparılan işlərin davamı olur. Deməli, sinifdən xaric və məktəbdənkənar tədbirlər yalnız öz formasına görə tədris prosesindən fərqlənir, məzmununa görə isə bu proseslə bir-

Məktəbdə

ləşir. Ona görə də biz müəllimlər bu işə ciddi əhəmiyyət verməliyik.

Bəzi müəllimlər sinifdən xaric və məktəbdən kənar tədbirlərə az fikir verir və yaxud çox səthi yanaşırlar. Sinifdən xaric iş planlı və müntəzəm olaraq müəllimlərin iş planında özünə layiqli yer tutmalıdır. Əks təqdirdə hər-tərəfli insan tərbiyəsindən söhbət gedə bilməz..

Sinifdən xaric işlərin formaları çox müxtəlif və rəngarəngdir. Lakin yadda saxlamaq lazımdır ki, sinifdən xaric işlərin bu və ya digər formasını seçərkən, mövzuları müəyyənləşdirərkən yerli şəraiti, məktəbin tələbatını, şagirdlərin marağını, yaş və bilik səviyyəsini və bir sıra digər məsələləri mütləq nəzərə almaq lazımdır. Bundan əlavə, sinifdən xaric tədbirlərdə müvəffəqiyyət qazanmaq üçün müəllim hər şeydən əvvəl, könüllülük prinsipinə, şagirdlərin istək və arzularına, dünyagörüşlərinə fikir verməlidir.

Bəzən də şagirdi maraqlandırmayan, onun zövqünü oxşamayan tədbirlərin keçirilməsi dinləyici və tamaşaçı tərəfindən qəbul olunmur. Bir şeyi də nəzərə almaq lazımdır ki, eyni bir şagirdin müxtəlif fənlər üzrə sinifdən xaric işlərlə yüklənməsinə yol vermək olmaz. Belə olan təqdirdə həmin şagirdə keçirilən tədbirə qarşı məhəbbət əvəzinə, nifrət yaranır.

Məktəblilərlə aparılan sinifdən xaric iş formalarından istifadə zamanı aşağıda qeyd olunan amillərin nəzərə alınması təsir qüvvəsinin səmərəsini daha da artırır:

— Bədii mətnlərin oxunması, kitab müzakirələrinin keçirilməsi, əxlaqi söhbətlərin təşkili;

— Rollu oyunların (“Kosa-kosa”, “Gəldim, qaç”, “Qoduqudu” və s.) təşkili;

— Oyun-səyahətlərin təşkili;

— Bayram tədbirlərinin keçirilməsi (Novruz, Qurban, Ramazan) ;

— Müvafiq soyqırımı və matəm günlərinin qeyd olunması (20 Yanvar Şəhidlər günü, 26 fevral Xocalı faciəsi, 31 Mart-Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü və s.);

— Sınıf və məktəb fəalları dəstəsinin işinin təşkili (nəzarət, rejim, kitabların təmiri, ictimai-faydalı əmək və s.);

— Müsabiqə və yarışların keçirilməsi;

— Viktorina və gecələrin təşkili;

— Əmək işlərinin yerinə yetirilməsi, əməyin insan həyatında yeri və s. müəyyənləşdirilməsi;

— Kino, televiziya və radio verilişlərindən istifadə;

— Ekskursiya və turizm işlərinin təşkili və s.

Bütün bu sadalanan tərbiyəvi tədbirlər şagirdlərə başlıca olaraq yurdsevərlik, milli özünüdərk, soykökünə bağlılıq, İslam dəyərləri və Şərqi mədəniyyətini əxz etməyi, yüksək milli və bəşəri həqiqətləri aşılamaq. Habelə şagirdlərdə bacardıqları səviyyədə intellektual mənəvi fəzilətə rəğbət, rəzalətə nifrət, tərbiyədə aşkarlıq və demokratik meyli stimullaşdırır, həyatda, cəmiyyətdə, qarşılıqlı münasibətlərdə normal davranmağın əhəmiyyətini başa salır, istifadə edilən tərbiyə və təlimin harmonik vəhdətindən istifadə edilməsi həqiqətlərini anladır.

Sinifdən xaric şəraiti öyrənmək və şagirdlərin maraqlarını müəyyənləşdirmək yalnız işin ilkin mərhələsidir. Əsas məsələ isə sinifdən xaric işlərin təşkili və buna daha çox şagirdin cəlb olunması və bu işlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsidir. Belə ki, məktəblərdə keçiri-

lən müxtəlif fənlər üzrə gecələr, diskussiyalar, görkəmli şəxsiyyətlərlə görüşlər, respublikamızın müxtəlif görməli yerlərinə ekskursiyalar artıq ənənə halını almışdır. Ancaq bu ənənə bəzən mənasız, yadda qalmayan tədbirlərin keçirilməsinə, ona baxanların isə həm vaxt itkisinə, həm də yorulmasına səbəb olur.

Ayrı-ayrı fənlər üzrə sinifdən xaric işlərin və marağa görə məşğələlərin əlaqələndirilməsi, şagirdlərin müxtəlif yaradıcı işləri, referatlar, inşalar, təlimdə geri qalan şagirdlərlə dərstdən sonra əlavə işlərin məzmununu şagird müstəqilliyini istiqamətləndirməyə kömək edir.

Şagirdlərin dərnək, klub, olimpiadalarda, konsertlərdə, elmi cəmiyyətlərdə iştirakı da buna nümunədir.

Biz bir şeyi nəzərə almalıyıq ki, məktəbin şagirdlərlə dərstdən kənar vaxtlarında apardığı tərbiyə işləri də şagirdlərin müstəqilliyə hazırlanmasında çox kömək edir.

Problemin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, əgər müasir məktəb həqiqətən də yetişməkdə olan nəslin keyfiyyətli təhsilini təmin etmək istəyirsə, öz fəaliyyətinin təhsilin tamlığına əsaslanan, ənənəvi modeldən fərqli bir funksional model üzərində qurulmasına nail olmalıdır.

Bu o deməkdir ki, ilk dəfə olaraq baza və əlavə təhsil bərabər hüquqlu, bir-birini qarşılıqlı tamamlayan komponentlərə çevrilir. Hər bir uşağın şəxsiyyətinin inkişafı üçün zəruri olan belə bir mühitdə məktəbdə şagirdlərin birtərəfli inkişafına, nəhayət, son qoyulur və onların cəmiyyətdə uğurla adaptasiyasına şərait yaranar.

Əlbəttə, məktəbin şagirdlərin minimal dövlət standartları üzrə hazırlığını çətinliklə təmin etdiyi, kəskin maliyyə çatışmazlığı şəraitində bu problemin qaldırılması bir qədər paradoksal

səslənə bilər.

Müasir məktəbin düşdüyü çətin şərait hamıya yaxşı məlumdur. Onların əksəriyyətinin texniki bazası müasir tələbləri ödəmir. Lakin unutmamaq olmasın ki, son illərdə təlim-tərbiyə sahəsində Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən bir sıra səmərəli işlər görülmüşdür. Təhsil Nazirliyi tərəfindən tərbiyə işinin müxtəlif istiqamətlərini əhatə edən bir çox nazirlik, idarə və təşkilatların cəlb olunduqları tədbirlər, seminarlar, konfranslar və müşavirələr keçirilmiş və keçirilməkdədir.

Əsas təhsildən yayınan yeniyetmə və gənclər arasında zərərli vərdişlərin - siqaret çəkmə, içkiyə meyl, narkomaniya və cinayətkarlıq hallarının aradan qaldırılmasına qarşı profilaktik tədbirlər həyata keçirilir. Bunun üçün müxtəlif adamlarla, valideynlərlə, idarə və təşkilatlarla əlaqə yaratmalı, təbliğat işləri gücləndirilməlidir.

Söylənən müddəalara əsaslanıb təklif etmək istərdim ki, bu tədbirlər ya bütünlüklə metodbirləşmələrə, ya da məktəbdə fəaliyyət göstərən müxtəlif dərnək və maraq məşğələlərinə həvalə edilsin. Tədris ili ərzində hər bir dərnək və maraq məşğələlərinin qoyduğu tədbirlər hesabat xarakterli olsun. Mənə elə gəlir ki, belə tədbirlər daha keyfiyyətli olar və uzun müddət yaddaşlardan silinməz.

Beləliklə, tədris fəaliyyətində sinifdən xaric işlər və məktəbdən kənar tədbirlərin bu tərzdə əlaqələndirilməsi hər bir şagirdin fərdi qabiliyyətini, bacarıq və istedadını əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirir, yaradıcılıq potensialını artırır, elmi dünyagörüşü və fəal həyat mövqeyini məqsədyönlü şəkildə formalaşdırır.